

Renata Siemieńska

**Elita akademicka –
perspektywa socjologiczna**

Elita

to grupa ludzi, którzy dysponują szczególną władzą z racji aktywnej kontroli, jaką sprawują nad zasobami. Mianem zasobów określimy po prostu rzeczy, które są rzadkie, wpływają na ludzkie życie, są przedmiotem potrzeb lub pragnień, a ich podaż jest mniejsza od popytu. (Etzioni – Halevy 1993, The Elite Connection...)

Należy do nich zaliczyć:

- środki przemocy fizycznej, takie jak karabiny i więzienia,**
- środki organizacyjno-administracyjne- np. umiejętność organizowania ludzi lub możliwości kontrolowania organizacji,**
- zasoby symboliczne - wiedzę, informacje czy możliwości takiego zestawiania symboli, aby dla innych ludzi stawały się rzeczywistością,**
- materialno-ekonomiczne, takie jak kapitał, środki produkcji i wymiany...**
- czynniki psychiczne i osobowościowe: charyzma, czas, motywacje czy pasja....**

W nowoczesnych społeczeństwach do elit należą:

- osoby zajmujące najwyższe pozycje polityczne
- przedstawiciele biurokracji, wojska, policji i sądownictwa
- elity biznesu (ekonomiczne) np. właściciele, menadżerowie dużych przedsiębiorstw, przywódcy związków zawodowych.

Elity kształtujące opinię publiczną:

- prominenci największych stacji telewizyjnych i radiowych, prasy, **autorytety akademickie** i intelektualne (profesorowie najbardziej znanych uniwersytetów, głośni publicyści oraz pisarze, przywódcy znaczących ruchów społecznych).
- Ze względu na stosunek do panującego ładu społecznego, norm kulturowych do elit zaliczają się zarówno ci, którzy najaktywniej opowiadają się za utrzymaniem status quo , jak i ci , którzy walczą o zmianę

Autonomia elit

opiera się na autonomii zasobów, które stanowią podstawę ich władzy i pozycji. Na zasoby te składają się: zasoby przymusu fizycznego, materialne, administracyjno-organizacyjne, symboliczne oraz kombinowane. Zwłaszcza w sferze symbolicznej (ale i materialnej) zasoby mogą być tworzone przez członków danej elity (np., pisarzy, uczonych)

- Elita jest autonomiczna ,gdy nominacje, awanse i inne gratyfikacje jej członków nie podlegają zewnętrznym wpływom.**
- Autonomia elity nigdy nie jest absolutna – jest względna (ze względu na źródła zasobów).**

Autonomia elit akademickich jest ograniczana poprzez:

- **elity polityczne (interwencja w zasady rekrutacji i obsadzanie stanowisk decydenckich i alokację środków),**
- **elity ekonomiczne i grupy interesów**

W przypadku elit akademickich: użytkowanie dostępnych zasobów (przede wszystkim intelektualnych) dla wsparcie instytucji, grup, od których uzyskuje określone zasoby lub występowanie przeciw nim.

Pytanie: źródła i zakres niezależności działania i od kogo?

Dlaczego jest potrzebna (względna) autonomia elit , w tym akademickich?

- **uzasadnienie w pryncypiach demokracji:** pozwala na formułowanie różnych opinii, dostarczanie wiedzy, informacji na tematy ważne dla opinii publicznej i jej poszczególnych części, co może stanowić podstawę do podejmowania określonych działań, w tym tematów badań podstawowych i innych, a także – w przypadku nauk humanistycznych i społecznych , przyczyniać się do rozwoju demokracji .
- **uzasadnienie w koncepcji merytokratycznej społeczeństwa wiedzy:** identyfikacja ważnych problemów i próby sformułowania odpowiedzi przyjmując różne perspektywy przez gremia i osoby mające merytoryczne przygotowanie (nie pozostawianie oceny wyłącznie w gestii członków innych elit (politycznych i ekonomicznych), co może sprzyjać rozwojowi społeczeństwa i wiedzy, ale też ułatwiać manipulację przez grupy interesów.

Świat akademicki coraz bardziej zróżnicowany:

Powody zróżnicowania:

Zdywersyfikowana i rozrastająca się:

- 1. liczba szkół wyższych**
- 2. liczba studentów wywodzących się z coraz liczniejszych segmentów społeczeństwa o zróżnicowanym wachlarzu oczekiwań i przygotowaniu**
- 3. Kadra badaczy i uczących zwiększa się, zmienia swój skład społeczny w efekcie w/w procesów.**

Dywersyfikacja:

- uczelni ze **względu na pełnione funkcje** od elitarnych uniwersytetów dostarczających **wiedzę** w zakresie badań i nauczanych treści do uczelni skoncentrowanych na dostarczaniu **umiejętności** na I poziomie nauczania
- uczelni ze względu na **sposób ich finansowania:**
- uniwersytety publiczne, prywatne (te ostatnie o różnym statusie i związku z instytucjami ekonomicznymi,
- uczelni w różny **sposób związanych z państwem** (władzami centralnymi, regionalnymi, lokalnymi),
- uczelni w różny **sposób związanych z gospodarką:** globalną, kraju, regionu , lokalnej społeczności

Polityczny kontekst funkcjonowania uczelni: wpływ ideologii welfare state i neoliberalnej (rynku)

Konsekwencje wzrostu liczby studentów wywodzących się z coraz liczniejszych segmentów społeczeństwa o zróżnicowanym wachlarzu oczekiwań i przygotowaniu

Zmiana oczekiwań beneficjentów od wiedzy do umiejętności

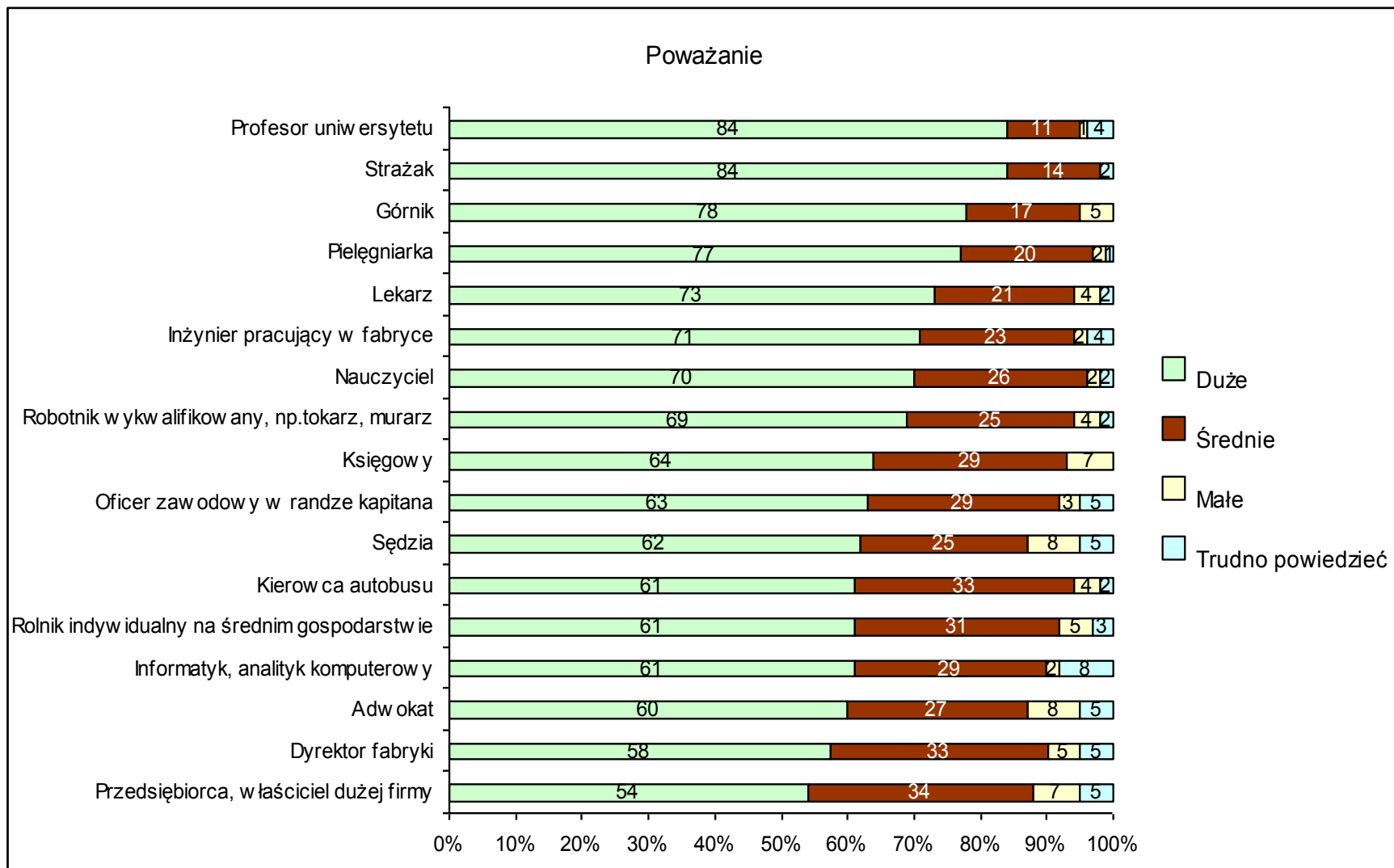
Konsekwencje dla uniwersytetów: zmniejszenie zainteresowania tradycyjnie oferowanymi typami kształcenia (humanistycznymi) na rzecz technicznych, zarządzania itp.

Kadra badaczy i uczących zwiększa się, różnicuje, zmienia swój skład społeczny.

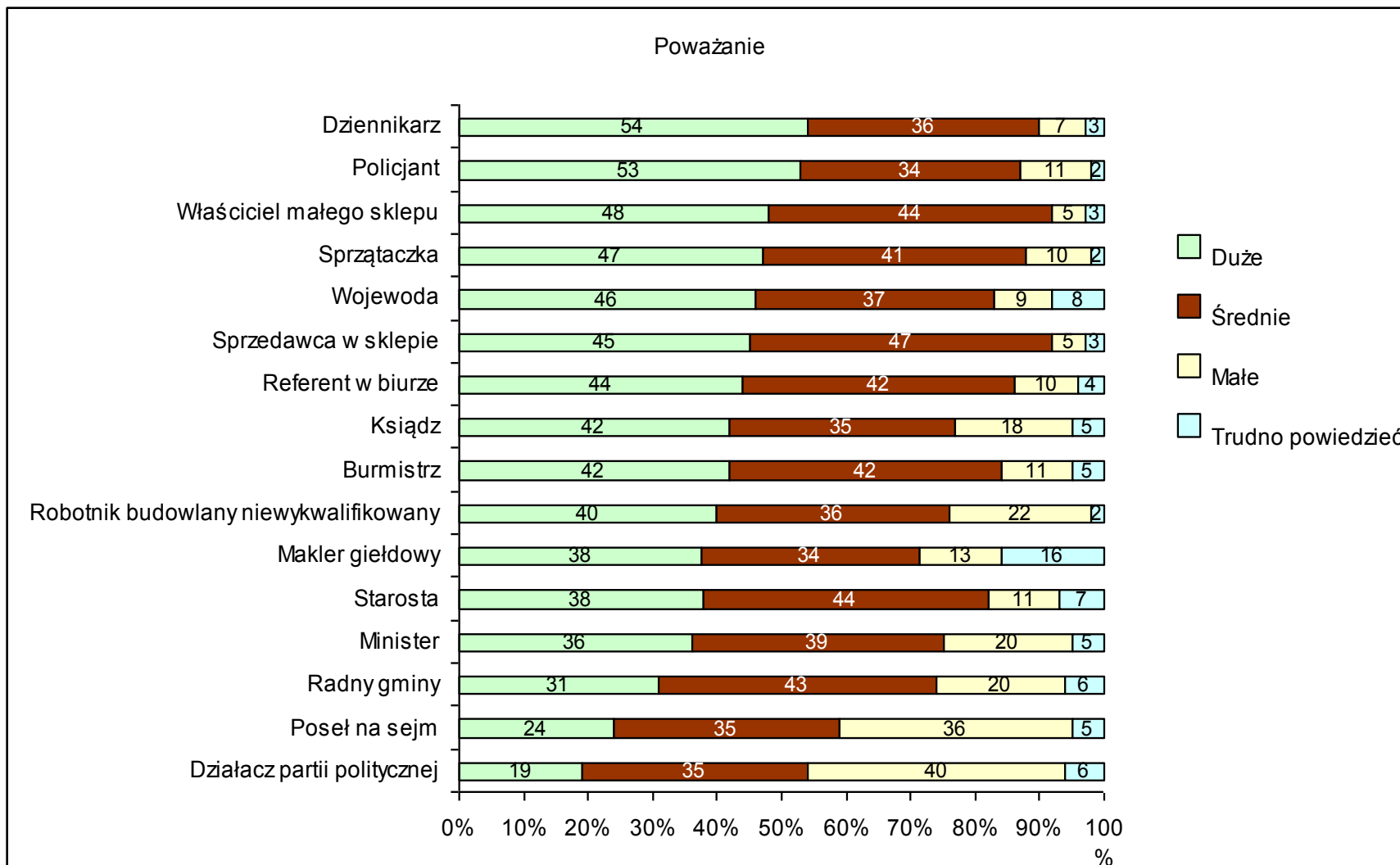
Struktura społeczności akademickich i jej percepcja:

- **Elity,**
- **zhierarchizowane sub-elity akademickie w relacjach **wewnątrz** własnych instytucji edukacyjnych i w **ponadlokalnym** świecie akademickim (krajowym, globalnym)**
- **na zewnątrz** , w relacjach ze światem polityki, biznesu (świat lokalny i ponadlokalny: krajowy, globalny)
- **„szeregowi” pracownicy**

Rys. 1 Ranga zawodów 2008 (CBOS)

Rys. 1 Ranga zawodów 2008 (CBOS) c.d.

Tab. 1 Dynamika zmian prestiżu zawodów w latach 1975 – 2008 (CBOS)

Zawody i funkcje	Znormalizowane średnie ocen prestiżu zawodów w badaniach ogólnopolskich*					
	1975	1987	1995	1996	1999	2008
Profesor uniwersytetu	90	87	80	79	81	81
Strażak	-	-	-	-	-	80
Górnik	72	83	72	74	66	77
Pielęgniarka	-	-	-	-	65	75
Lekarz	86	82	75	74	73	74
Nauczyciel	77	79	72	72	71	73
Robotnik wykwalifikowany, np. tokarz, murarz	65	64	60	63	58	72
Inżynier pracujący w fabryce	72	69	66	65	65	72
Księgowy	-	-	-	-	-	70
Informatyk, analityk komputerowy	-	-	-	-	-	70
Rolnik indywidualny na średnim gospodarstwie	51	66	61	63	56	69
Oficer zawodowy w randze kapitana	65	65	66	64	63	69
Sędzia	-	-	71	69	70	69
Kierowca autobusu	-	-	-	-	-	68
Adwokat	-	-	-	-	-	67
Dyrektor fabryki	76	79	64	61	64	67
Dziennikarz	71	71	67	64	61	65

Tab. 1 Dynamika zmian prestiżu zawodów w latach 1975 – 2008 (CBOS) c.d.

Zawody i funkcje	Znormalizowane średnie ocen prestiżu zawodów w badaniach ogólnopolskich*					
	1975	1987	1995	1996	1999	2008
Przedsiębiorca, właściciel dużej firmy	-	-	60	58	62	65
Policjant	-	-	62	60	61	63
Właściciel małego sklepu, kupiec	45	55	52	54	53	63
Sprzedawca w sklepie	-	-	-	-	-	63
Sprzątaczką	-	-	-	-	-	62
Wojewoda	-	-	-	-	63	62
Referent w biurze	42	46	51	52	53	61
Burmistrz	-	-	-	-	60	59
Makler giełdowy	-	-	53	54	56	59
Ksiądz	69	69	55	56	55	58
Starosta	-	-	-	-	59	58
Robotnik budowlany niewykwalifikowany	38	44	46	47	45	56
Minister	85	78	62	60	59	54
Radny gminny	-	-	-	-	54	53
Posel na Sejm	-	-	58	51	56	45
Działacz partii politycznej	-	-	46	45	47	42

* Normalizacja ocen prestiżu polega na tym, że ocenom poważania przypisano wartość liczbową: bardzo duże - 100, duże - 75, średnie - 50, małe - 25, bardzo małe - 0

Kryteria zajmowanego miejsca w świecie akademickim:

- **merytoryczne (publikacje, innowacyjność, udział w procesach decyzyjnych, efektywność organizacyjna oceniane w świecie akademickim- próba standaryzacji wymagań)**
- **zapewnione przez „rynkowość” prowadzonych badań , nauczanej specjalności (nie zawsze korespondujące z ich jakością)**
- **widoczność medialna,**
- **partycypacja w innych elitach (łączenie pracy akademickiej z aktywnością polityczną, biznesową, uczestnictwo w spektakularnych działaniach**
- **zakorzenienie w środowisku akademickim poprzez przynależność do rodzin aktywnych w „akademii” i do określonej klasy społecznej (dawniej) (Scott 1995)**

Płeć a efektywność naukowa i badawcza

Tab. 2 Kapitał kulturowy a liczba publikacji w ciągu ostatnich dwóch lat (średnie)

	Badania 2005		Badania 2005		Badania 2003		Badania 2003	
	Młodzi naukowcy		Młodzi naukowcy		Profesorowie		Profesorowie	
	Oboje rodzice z wyższym wykształceniem		Rodzice z innym wykształceniem		Oboje rodzice z wyższym wykształceniem		Rodzice z innym wykształceniem	
	Mężczyźni N=130	Kobiety N=106	Mężczyźni N=310	Kobiety N=431	Mężczyźni N=60	Kobiety N=66	Mężczyźni N=357	Kobiety N=401
Liczba publikacji w Polsce	9.3	9.0	8.0	8.3	10.8	13.8	11.4	12.4
Liczba publikacji zagranicą	1.6	1.2	1.3	1.0	6.53	5.18	4.32	3.14
Liczba publikacji w Polsce, zagranicą - razem	10.9	10.2	9.3	9.3	17.4	19.0	15.8	15.6

XX – więcej publikują mężczyźni,

XX – więcej publikują kobiety,

XX – publikują tyle samo

Tab. 3 Władze UW z podziałem na płeć – kadencja 2005-2008

	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
Rektorzy	1	1	-
Prorektorzy	4	1	3
Dziekani wydziałów	19	2	17
Prodziekani wydziałów	51	22	29
Dyrektorzy jednostek naukowo-dydaktycznych	26	8	18
Zastępcy dyrektorów jednostek naukowo-dydaktycznych	32	12	20

Tab. 4 Skład Senatu UW z podziałem na płeć – kadencja 2005-2008

	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
Rektor	1	1	
Dziekani	19	2	17
Przedstawiciele nauczycieli akademickich zatrudnionych na stanowisku prof. zw. lub prof. nadzw. Oraz innych nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy dr hab.	6	2	4
Przedstawiciele pozostałych nauczycieli akademickich	7	3	4
Przedstawiciele uczestników studiów doktoranckich	2	1	1
Przedstawiciele pracowników nie będących nauczycielami akademickimi	2	2	0
Przedstawiciele samorządu studentów	8	1	7
Członkowie Senatu z głosem doradczym	5	2	3
Stali goście Senatu	3	0	3

Tab. 5 Komisje Senackie z podziałem na płeć – kadencja 2005-2008

Komisja Senacka do spraw:	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
- Badań Naukowych i Współpracy z Zagranicą	15	1	14
- Bibliotek i Systemów Informacyjnych	14	6	8
- Budżetu i Finansów	14	2	12
- Organizacji i Rozwoju Przestrzennego UW	15	2	13
- Polityki Kadrowej	14	6	8
- Socjalno-Bytowych i Ochrony Zdrowia	15	9	6
- Studenckich i Procesu Kształcenia	16	8	8
- Prawno-Statutowa	15	2	13

Table 6 Perception of gender inequality by “Full professors” 2003 and “Young scientists” (30-40 y old) 2005” (in %)

	Profe-ssors (2003)		Young scien-tists (2005)	
	Men	Women	Men	Women
Men occupy top positions in society because:				
(1) women prefer men to occupy top positions*	50	57	48	63
(2) women lack specific training*	82	78	74	86
(3) women are isolated in a predominantly male environment	23	38	22	37
(4) women are prevented from reaching the top	27	35	23	37
(5) due to how women are reared	42	48	34	45
(6) women lack informal contacts	21	38	14	28
Situation in academe:				
(1) women are accepted as professors in my field	97	96	87	88
(2) women are accepted as heads of research teams	95	89	84	82
(3) women are accepted in top university positions	91	64	73	58
(4) women have to achieve more than men to receive recognition in my field	19	56	19	47
(5) power in academic milieu is mainly based on informal contacts	28	35	42	44

#Answers : „strongly agree „and „agree“ or *„strongly disagree „and „disagree“ depends on the question.

^ Study on full professors conducted in 2003, on young scientists in 2005

Konkluzje:

Zróznicowany świat akademicki: między misją a rynkiem

Uczeni , badacze, nauczyciele

Pluralizacja interesów

Pluralizacja elit